Solventnost I a II v pojišťovnictví[#]

*Jiřina Bokšová**

Solventnost je důležitým nástrojem pro zjištění finančního zdraví pojišťoven. Solventností pojišťovny se dle § 2 zákona č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví rozumí: „schopnost pojišťovny nebo zajišťovny trvale zabezpečit vlastními zdroji úhradu závazků vyplývajících z uzavřených pojistných smluv v potřebné výši a potřebném čase“. Z toho vyplývá nutnost nepřetržitě disponovat dostatečným objemem volných, ničím nezatížených vlastních kapitálových zdrojů. Test solventnosti se provádí zvlášť za neživotní a životní pojištění komerčních pojišťoven. Výpočet solventnosti upravuje vyhláška č. 303/2004 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o pojišťovnictví, v platném znění.

Česká republika využívá při vykazování solventnosti pojišťoven společnou metodiku Evropské unie¹. Model Evropské unie je založen na **porovnávání disponibilní míry solventnosti** (zdroje, které pojišťovna má) a **požadované míry solventnosti** (zdroje, které by pojišťovna vzhledem k závazkům mít měla). Model je založen na výpočtu korigovaného vlastního kapitálu (např. o fondy jejichž dispozice je omezena), kterému se poté říká disponibilní míra solventnosti. Představuje disponibilní aktiva, vyjadřující jakousi „rezervu“ na nepříznivý vývoj škod, ztrát z investic či na selhání zajištění.

Požadovaná míra solventnosti je výpočet, který se provádí odlišně pro životní a neživotní pojištění. V životním pojištění se riziko posuzuje podle objemu technických rezerv životního pojištění (při užití různých tarifů pro rozdílná pojištění). Pro hlavní tarif je minimální míra solventnosti součtem dvou členů. První vychází z objemu technických rezerv a druhý z rizikového kapitálu (rozdílu mezi pojistnými částkami pro smrt a již vytvořenými technickými rezervami).

Požadovaná míra solventnosti neživotního pojištění je maximem ze dvou hodnot. První hodnota vychází z objemu předepsaného hrubého pojistného a druhá z nákladů na pojistná plnění (včetně změny stavu rezervy na pojistná plnění). Obě hodnoty jsou upraveny o případný podíl zajistitele.

Výsledek testu solventnosti vypovídá o tom, zda daná úroveň vlastního kapitálu zajišťuje pokrytí závazků pojišťovny, včetně budoucích, vůči pojištěným. Platná, legislativně potvrzená metodika dovoluje orgánům dozoru nad pojišťovnami posoudit, zda je současný stav pojišťovny zárukou, že bude schopna dostát svým závazkům, nebo je potřeba provést potřebná opatření.

Současný zákon o pojišťovnictví a prováděcí vyhláška k němu pracují s tzv. požadovanou mírou solventnosti, minimálním garančním fondem a disponibilní mírou solventnosti.

Z pohledu Úřadu státního dozoru v pojišťovnictví je význam těchto kategorií následující:

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace z interdisciplinárního hlediska* registrovaného u MŠMT ČR pod evidenčním číslem MSM6138439903.

^{*} Ing. Jiřina Bokšová, Ph.D. – odborná asistentka; Katedra finančního účetnictví Fakulta financí a účetnictví Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <boksova@vse.cz>.

¹ V souladu s Protokolem týkajícím se spolupráce dozorových orgánů členských států EU z roku 1997 a směrnicemi 2002/83/ES a 2002/13/ES

1. Je-li disponibilní míra solventnosti (vyhláškou upravená hodnota skutečného vlastního kapitálu pojišťovny) vyšší nebo rovna požadované míře solventnosti je kapitálová vybavenost pojišťovny v pořádku.
2. Je-li disponibilní míra solventnosti menší než požadovaná míra solventnosti, ale zároveň dosahuje alespoň výše jedné třetiny požadované míry solventnosti (neboli minimálního garančního fondu), je kapitálová vybavenost pojišťovny ohrožena a dozorčí orgán musí s pojišťovnou tuto situaci řešit (nejčastěji ozdravným plánem).
3. Klesne-li disponibilní míra solventnosti pod hodnotu minimálního garančního fondu, je kapitálová vybavenost nedostatečná a na pojišťovnu bude uvalena nucená správa.

Jestliže disponibilní míra solventnosti klesne pod hodnotu minimálního garančního fondu, signalizuje to nutnost okamžité korekce a avizuje budoucí problémy při krytí závazků vůči pojištěným, a vyžaduje přijetí mimořádných opatření a to i přesto, že pojišťovna může být v daném okamžiku likvidní.

V rámci současně platné **Solventnosti I** platí:

- minimální výše garančního fondu (minimálního kapitálového požadavku) 3 mil. EUR, v ČR 90 mil. Kč,
- zahrnuje pouze stranu pasiv pojišťovny,
- nerozlišuje mezi různými rizikovými třídami,
- nezahrnuje rizika ALM,
- zahrnuje přírážky na solventnost
 - v neživotním pojištění 16 % – 18 % pojistného,
 - v životním pojištění – odlišuje zaručené (přírážka 4 %) a nezaručené anuity (přírážka 1 %).

Mezi výhody Solventnosti I patří jednoduchost pochopení, použití a levná správa. Hlavní nevýhodou Solventnosti I je, že je stanovována na základě objemu a není tedy založena na riziku². Solventnost I nezajišťuje bezpečnost v pojišťovnictví a dostatečnou ochranu klientů. Solventnost I je nekonzistentní v implementaci v současnosti platných direktiv (odlišný systém solventnosti v ČR, Finsku, Polsku, Švýcarsku, ale i např. v Kanadě .) Tyto nedostatky by měla odstranit Solventnost II, při které by mělo dojít ke sjednocení minimálně v rámci EU.

Změny probíhající na finančních trzích (liberalizace ,kapitálových trhů a toků, globalizace firem a trhů, rozvoj finančních inovací, zejm. finančních derivátů, rozvoj výpočetní technologie apod.) zareagovala i regulace formulováním principů tzv. regulace založené na řízení rizik.

Určitá rizika plynoucí pro finanční systém jako celek nejsou správně jednotlivými pojišťovnami oceňována. Pojišťovny akceptují vyšší riziko při upisování pojistek od pojistníků. Jednou z možností, jak řešit tento problém, je vyžadování kapitálové dostatečnosti pro krytí rizik spojených s aktivitami finančních institucí. Adekvátní výše kapitálové přiměřenosti dle rizikového profilu pojišťovny má zabezpečit správné ocenění rizik, jež tato instituce podstupuje. Řízení rizik se tak stalo klíčovou strategickou funkcí každé finanční instituce.

² Pro srovnání stanovení Solventnosti I ve Slovenské republice viz Meluchová (2004, s. 285).

V bankovníctví se tento koncept realizuje pod názvem Basel II (Basilej II) a v pojišťovnictví nese název **Solvency II (Solventnost II)**.

Cílem Solventnosti II je lepší ochrana klientů, zvýšení harmonizace kvantitativních a kvalitativních regulačních metod a stanovení minimálních standardů, zajištění konzistence napříč finančním sektorem, účinný dohled nad pojišťovacími skupinami a finančními konglomeráty, zlepšení transparentnosti a porovnatelnosti v oblasti pojišťovnictví, spolupráce a výměna informací regulátorů.

Projekt Solventnost II představuje koncept budoucí regulace solventnosti v oboru pojišťovnictví v rámci Evropské unie, který vyžaduje systematický a komplexní přístup k řízení rizik. Předpokládá integrovaný přístup ke všem druhům identifikovatelných rizik, stanovuje nové nároky na vnitřní kontrolní systém pojišťoven. Pojišťovna musí mít k dispozici systém pokrývající veškerá rizika, jímž je vystavena. Plánovaná direktiva EU bude kromě pojistného rizika a rizika plynoucího ze zajištění, ale i ostatní rizika pojišťoven jako jsou riziko úvěrové, tržní, ALM, likvidity a operační riziko. Systém corporate governance, odpovídající kontrola, audit a reporting musí současně zajistit compliance s pravidly Solventnosti II.

Principy Solventnosti II:

- kvantitativní a kvalitativní nástroj pro hodnocení celkové solventnosti,
- rizikově orientované ohodnocení (požadavky kapitálové přiměřenosti odpovídající rizikům pojišťovny),
- povzbuzení tvorby interních modelů pro výpočet kapitálové přiměřenosti,
- východiskem je třípilířová struktura Basilej II,
- konzistentnost ve finančním sektoru (banky a pojišťovny),
- modely budou schvalovány regulátorem,
- regulace se uplatňuje na úrovni právního celku,
- zvýšení harmonizace metod dozoru členských států EU,
- očekávaná směrnice do konce roku 2006, datum implementace je rok 2010.

Jednou z hlavních a nových vlastností Solventnosti II je požadavek na navázání kapitálových požadavků na pojišťovnou podstupovaná rizika. Tato provázanost bude plnit především stabilizační a optimalizační funkci. Povede k efektivnějšímu nakládání s finančními zdroji pojišťovny.

Výpočet kapitálové přiměřenosti bude probíhat prostřednictvím vlastního modelu pojišťovny nebo standardního modelu (v případě, nemá-li pojišťovna vlastní model nebo její model nebyl dozorem akceptován), zjistí se výše SCR (solventnostní kapitálový požadavek) a MCR (minimální kapitálový požadavek) a poté se tyto požadavky budou upravovat koeficienty podle toho, jak bude pojistitel plnit kvalitativní požadavky (např. plnění požadavků tržní disciplíny – nedostatečná informační otevřenost pojišťovny může vést ke snížení ratingu a snížení solventnosti). Koeficienty pro úpravu bude stanovovat regulátor.

Tab. 1: Struktura Solventnosti II

Pilíř I.	Pilíř II.	Pilíř III.
Kvantitativní požadavky	Kvalitativní požadavky	Tržní disciplína
Minimální kapitál	Interní kontrola a řízení rizik, ALM, zajištění	Transparentnost
Kapitálové investice	Harmonizace na úrovni EU	Zveřejňování
Vytváření rezerv	Pravomoci dozoru	Sladění požadavků na reporting

Zdroj: ČAP (2006) + vlastní úpravy

Pilíř I definuje minimální požadavky na kapitál ve vztahu k systému upisování rizik a charakteru aktiv a závazků pojišťovny. Pilíř I je založen na dvouúrovňovém přístupu. Stanovuje **MCR** (Minimum Capital Requirement) – minimální kapitálový požadavek a **SCR** (Solvency Capital Requirement) – solventnostní kapitálový požadavek.

MCR bude stanovena jako úroveň kapitálu, pod jejímž limitem bude regulátor vůči pojišťovně intervenovat. (Pravděpodobně bude stanovena podle pravidel Solventnosti I).

SCR je určen na úrovni ekonomického kapitálu. Bude stanoven v závislosti na rizicích pojišťovny (pojistné, ALM, tržní, úvěrové, likvidní) a představuje nízkou pravděpodobnost konkurzu pojišťovny.

Pilíř II požaduje, aby pojišťovny vytvořily vhodné kontrolní mechanismy a nové systémy řízení rizik, jež jsou adekvátní pro obchodní strukturu a rizikový profil pojišťovny a informovaly o nich orgány státního dozoru.

Jedná se o monitorování výsledků externích auditů a reportingu, diskusí regulátora s managementem, principy vnitřní kontroly, investiční pravidla, roli představenstva apod., ale i o zvýšené nároky na požadavky na monitoring, na zlepšení procesů, dodatečné kapitálové požadavky, požadavky na změnu kapitálové struktury, Pilíř II obsahuje i sankce za nedodržování pravidel a zahrnuje rovněž rizika nekvantifikovatelné povahy např. operační riziko.

Pilíř III zahrnuje povinné zveřejňování informací pro ekonomické subjekty (finanční trhy, ratingové agentury) a pojistníky. Cílem je zvýšení transparentnosti, harmonizace účetních pravidel a posílení porovnatelnosti v přístupu k různým pojišťovnám.

Pojišťovny budou muset v budoucnosti přihlížet ke všem skutečným rizikům. Správná identifikace a klasifikace jednotlivých rizik, kterým je pojišťovna vystavena, je nedílnou součástí projektu Solventnost II. V rámci systému kontroly platební způsobilosti je nutné uvažovat minimálně o těchto kategoriích rizik:

- **tržní riziko** – zahrnuje vliv volatility na budoucí hodnotu investic na finančních trzích (fluktuační úrokových sazeb, změny devizových kurzů, cen akcií, rizika plynoucí ze změn hodnoty aktiv a závazků, garance a opce vložené v pojistných smlouvách, rizika plynoucí ze změn chování pojistníků, riziko inflační apod.
- **kreditní riziko** – neochota, neschopnost dlužníka splácet své dluhy dle smlouvy (platební neschopnost, půjčky, neplnění závazků ze strany zajišťovatelů, zahrnuje i změny

úvěrového raitingu emitenta finančního instrumentu, v jehož důsledku dochází ke zvýšení rizikovosti investice apod.)

- **pojistné riziko** – představuje nejistotu spojenou s četností, velikostí ale i okamžikem výplaty budoucích pojistných událostí (v neživotním pojištění – riziko z nedostatečného pojistného na krytí budoucích škod, riziko z nedostatečných rezerv, v životním pojištění – riziko úmrtnosti, invalidity, apod.)
- **operační riziko** – selhání interních procesů, technologií, lidského faktoru nebo vlivem externích událostí (ztráta dobrého jména, právní rizika při nesouladu pojistných podmínek a právními předpisy, chyby zaměstnanců, daňová rizika apod.).

Výčet rizik není vyčerpávající. Přestavuje pouze nástin základních oblastí rizik, kterými se budou muset pojišťovny velmi důkladně zabývat.

Závěr

Solventnost II představuje zásadní změnu oproti dosavadnímu způsobu regulace a dozoru v pojišťovnictví. Od posuzování souladu vnitřního kontrolního systému s požadavky obecně platných legislativních norem se výkon dozoru přesune k posuzování funkčnosti vnitřního kontrolního systému a schopnosti pojišťovny identifikovat, měřit a řídit svá rizika, a to primárně podle interních postupů. Základní cíl se však nemění a to zajistit dostatečnou ochranu klientů při efektivní alokaci kapitálu pojišťoven.

Literatura:

- [1] ČAP (2006): *Česká asociace pojišťoven*. Praha, [on-line], Praha, ČAP, c2006, [cit. 10. 10. 2006], <www.cap.cz>.
- [2] Meluchová, J. (2004): *Pojišťovnictvo a účtovnictvo pojišťoven*, Bratislava, Iura edition, 2004.

Solventnost I a II v pojišťovnictví

Jiřina Bokšová

ABSTRAKT

Základy projektu Solventnost II už byly položeny. Struktura je budována na třech pilířích, obsahově srovnatelnými s Basel II. Přesto se však některými detaily mohou od sebe lišit. Těmito třemi pilíři budou finanční zdroje, řídicí kontroly a tržní disciplína. Jeden z konceptu, který zcela jistě bude pro pojišťovny nový, bude orientace na kapitál.

Klíčová slova: Solventnost I; Solventnost II; Tři pilíře nového měření solventnosti pojišťoven; Orientace na kapitál; Pojistné riziko; Úvěrové riziko; Tržní riziko; Provozní riziko.

Solvency I and Solvency II in Insurance Business

ABSTRACT

The foundations for Solvency II have already been laid. It will have a three-pillar structure; conceptually comparable to Basel II, though much of the practical detail and emphasis may be quite different. The three pillars will include financial resources, supervisory review and market discipline. Among the concepts that will be new to insurance business is target capital.

Key words: Solvency I; Solvency II; Three Pillars Structure of Solvency II; Target to Capital; Underwriting Risk; Credit Risk; Market Risk; Operational Risk.

JEL classification: M41.